

ment de fidelitat original ofert pel bisbe Pere de Girona al bisbe Borrell d'Osona, dos textos que enceten una nova i breu fase hegemònica del casal comtal de Cerdanya-Besalú; així, un dels membres d'aquest casal, l'arquebisbe Guifré, decretà vers l'any 1022 l'amenaça d'excomunicació contra 14 notables osonencs, que eren fidels als comtes de Barcelona i que posseïen béns que reclamava la Catedral de Vic; l'hegemonia cerdana és predominant encara l'any 1029, quan el sínode celebrat a Vic institueix les primeres constitucions de Pau i Treva establertes al sud dels Pirineus i quan es decreten noves expropiacions de béns eclesiàstics tinguts per particulars. Uns i altres són documents axiomàtics que il·lustren perfectament la història eclesiàstica del període i algunes de les transformacions que implica la instauració de la societat feudal.

Però més enllà dels axiomes historiogràfics, sempre en procés de revisió, la veritable riquesa d'aquesta publicació exhaustiva rau en el predomini de la documentació fins ara inèdita i, entre aquesta, tampoc manquen textos rellevants que fan referència a actuacions comtals, amb tinences particulars de castells i parròquies, o els relatius a la institució de la canònica regular de la Catedral de Vic. Tot i així, és majoritària la documentació conservada de caire privat procedent del conjunt de la diòcesi i que, per això mateix, aporta informacions locals de gran interès. De fet, gràcies a l'ampli ventall d'informació que ens ofereix avui poden plan-tejar-se noves recerques interdisciplinars amb sòlides bases arxivístiques: ens serveix

d'exemple paradigmàtic el cas de les nombroses *guàrdies*, *cireres* i *palaus* que proporciona la documentació osonenca i que ara ens són útils, entre altres denominacions, per a identificar amb certesa l'estructura territorial de l'Estat islàmic durant els segles VIII-IX; aplicacions retrospectives semblants poden derivar-se d'altres dades onomàstiques profuses en aquests textos, com són els esments genèrics de *roca fundata* i de *pedra mentiosa* que encara reclamen una explicació històrica adequada.

La transcripció dels documents és molt correcta i han estat respectades les seves peculiaritats particulars, mentre que les nombroses anotacions realitzades en faciliten la comprensió, sense detectar-s'hi errors d'edició. Així també, la restitució dels mots i frases il·legibles és convincent, adequat col·lofó d'una tasca de restauració meritòria ja que un bon nombre de textos eren parcialment mutilats. Finalment, una breu introducció de Ramon Ordeig aporta les dades bàsiques sobre la formació dels arxius vigatans i sobre la historiografia que ha treballat aquest fons específic, informacions que són imprescindibles ara que hi tenim lliure accés.

Per tot això, són merescudes les nostres felicitacions a l'autor i als editors, a més d'animar-los a completar l'edició dels gairebé 1000 documents que constitueixen el fons del segle XI. Com més aviat millor. Ho estem esperant.

Ramon Martí

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana

DOMÍNGUEZ REBOIRAS, Fernando (ed.). 2000.

Raimundi Lulli Opera Latina, 92-96 in ciuitate Maioricensi anno MCCC composita. Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis CXII, tomus XXI. Turnhout, Brepols & Publishers. XXXVII + 1.424 p.

En aquest volum XXI de les obres llatines de Ramon Lull es publiquen quatre llibres, que l'autor va escriure a Mallorca, durant els mesos de setembre-desembre de l'any

1300, i s'hi afegeix una notícia sobre una cinquena obra, conservada només en català. L'edició crítica és a càrrec del Dr. Fernando Domínguez, que ja compta amb una llarga

i meritòria aportació als estudis lul·lians, alhora que té acostumada la comunitat científica al rigor de les seves introduccions i de les seves edicions crítiques llatines, pauta i model per a molts altres estudiosos.

Aquest volum s'obre amb una «Introducció general» (p. IX i s.), la qual sintetitza el pensament de les cinc obres que, de fet, giren entorn de la idea de Déu u i trinitari, incloent-hi el *Liber de homine*, en tant que aquest tema no és aliè al discurs teològic, sinó part integrant d'aquest. Segueix, a continuació, l'estudi dels trenta-set manuscrits que transmeten les esmentades obres, alguns dels quals són descrits aquí per primera vegada.

Liber de Est Dei (op. 92). Aquesta obra està escrita, sobretot, pensant en els no cristians, si bé creients en un sol Déu, als quals Llull presenta la doctrina cristiana sobre la trinitat de persones en Déu, a més de la seva unitat. La idea de trinitat comporta la d'encarnació, conseqüència raonable del concepte d'Ésser suprem, amb la qual cosa els cristians segueixen una *lex uera*, és a dir, es comporten conforme a la raó, mentre que els musulmans viuen sota una *lex falsa*, és a dir, estan mancats del coneixement ple de Déu. El Déu musulmà, doncs, és estàtic, distant del gènere humà i inactiu, mentre que el Déu dels cristians és eternament actiu a través de les tres persones de la trinitat: «Todo el discurso trinitario cristiano sobre paternidad, filiación y espiración en Dios bien entendido no tiene que estar reñido con el primer y fundamental dogma coránico» (p. 4). A continuació, Domínguez exposa la teoria de les dignitats divines per mitjà de la terminologia correlativa que emprà l'autor, i s'estén en consideracions clarividents sobre el llenguatge lul·lià a partir de l'expressió *aliquibus nouis uocabulils* (*Prolog.*, lín. 67).

La paraula, tanmateix, entorn de la qual gira tot aquest llibre és *Est*, i Domínguez dóna una àmplia visió de l'ús que se'n fa al llarg de les obres lul·lianes, la qual cosa és d'una gran utilitat per als filòlegs i teòlegs (p. 11-

17) assenyalant una possible intenció de traduir l'obra per als musulmans i fent un recorregut de l'ús i de la interpretació d'*Est* o dels seus equivalents en els autors escolàstics llatins (Alain de Lille, Pere Lombard, Albert Magne, Tomàs d'Aquino, Bonaventura Fidanza, Alexander d'Hales i Nicolau de Cusa). A continuació, s'afegeix l'estudi dels tres manuscrits catalans transmissors de l'obra, atès que l'obra fou escrita primer en català.

Aquesta obra comprèn un *Prologus* i vuit parts dedicades a provar l'existència divina: «Deum esse, quod Deus est Est perfectum, quod in Deo Est sit de Est, quod in Deo Est sit in Est, quod in Deo Est habet Est, quomodo in Deo est Est». Cal agrair la grafia *Est* per a facilitar-ne la distinció.

Liber de cognitione Dei (op. 93). Aquesta obra divergeix de l'anterior més aviat pel llenguatge que utilitza que pels continguts, i potser també perquè insisteix en el coneixement racional com a conductor cap a una contemplació del misteri més profunda, alhora que obre el tema a tots els creients possibles, evitant expressions que poguessin ferir els jueus i els musulmans. Llull és explícit pel que fa als continguts: «Cum nos plures libros fecerimus, in quibus multum sumus locuti de Deo, secundum processum huius libri, quem facimus in ultimis diebus nostris, idcirco quicquid diximus de essentia Dei et de sua trinitate ad hoc reducimus, quod de Deo concludimus in hoc libro» (*Prolog.*, lín. 29-33). Aquesta afirmació no indica que aquesta obra sigui l'última sobre el tema, car encara fou objecte d'altres llibres, com assenyalà Domínguez en la seva «Introducció» (p. 62).

Aquest llibre comprèn vint-i-cinc qüestions, i cada una desenvolupa cinc màximes. Sembla que la qüestió XVII és de les més originals, en tant que Llull afirma que la creació del món és un acte del Déu u, de manera que queda expedit el camí pel qual l'home pugui relacionar-se amb Déu, la creació constituint el summe de les actuacions divines ad extra, les quals juntament amb l'en-

carnació fan possible que l'home conegui Déu i que pugui ésser objecte de l'amor diví. Cal indicar que les dues darreres qüestions tracten l'eternitat del món i la resurrecció, temes que semblen aliens a la temàtica general de l'obra; amb tot, Domínguez assegura que «Llull las trata siempre como necesario corolario de su concepto de Dios» (p. 62).

Aquesta obra també va ésser escrita primer en català, i és per això que l'editor afegeix una descripció dels tres manuscrits catalans que contenen la primera versió (p. 64-65).

Liber de homine (op. 94). Aquesta obra és un extens estudi d'antropologia, en el qual l'autor referma la seva doctrina expressada ja en el *Llibre de contemplació*, seguida després en la *Doctrinal pueril*, en el *Fèlix o Llibre de meravelles*, en el *Arbor humanalis* (el llibre V de l'*Arbor scientiae*) i en el *Liber de anima rationali* sobre el seu concepte d'home. La intenció fonamental d'aquest llibre és l'afirmació insistent que l'home ha estat creat «ad Deum cognoscendum, recolendum et amandum, laudandum et benedicendum et sibi seruiendum», és a dir, que l'home ha de posar al servei de Déu les tres potències de l'ànima, cada una de les quals es manifesta en accions de lloança, de bona opinió i de servei. Així, doncs, la intel·ligència, la memòria i la voluntat constituïran l'eix vertebrador de la concepció lul·liana sobre l'home, tot seguint la tradició agustiniana i tot consolidant la visió trinitària de la realitat, alhora que l'autor contempla l'ésser humà com la cosa més gran que hagi pogut fer el seu creador. L'home, doncs, és el centre de l'univers creat i l'interlocutor vàlid amb tots els éssers inferiors i superiors, en tant que està constituït per una realitat comuna a tots els éssers de la terra, i en tant que la seva ànima l'apropa als éssers espirituals. A això, cal afegir-hi el caràcter racional del compost anomenat home, sense neoplatònics: «Homo est substantia constituta ex anima rationali et corpore elementato, uegetato, sensato et imaginato» (I.3.

Quomodo homo est homo?, lín. 3-4). L'home podrà així conèixer el seu fi primordial, que és Déu, i també podrà conèixer les coses corporals, de manera que, si no fos una substància composta de cos i d'ànima, afirma Llull que es donaria una «uacuitas in ordine productionis, et essent duae extremitates sine medio». I, per mediació de l'home, «attingut aliae corporales creaturae suum finem in Deo per illud corpus humanum beatum et glorificatum, sicut corpora caelestia et quattuor substantiae mundi» (p. 129). Llull, doncs, és l'introduïdor d'un discurs sobre l'home en ell mateix, tot separant-se del binomi conceptual que situava l'estudi de l'home entre el pecat original corruptor i la idea d'home creat a semblança de Déu (p. 131 s.), de manera que, per Llull, la veritable «ciència» no és el coneixement dels objectes ni de la naturalesa, ni tan sols de la naturalesa humana, sinó el coneixement de la *humanitas*. En atenció a la definició d'home segons Llull «homo est animal homificans», Domínguez interpreta: «el hombre ha recibido un alma (racional), es decir, es un ser animado que (conscientemente) vive (en un proceso) homificante (porque es) homificable y (para) homificar(se a sí mismo y a los demás seres corporales) e ir(se) así homificando (cada vez más)» (p. 134).

Aquesta obra comprèn dos pròlegs (en la primera i segona parts) i tres parts: *De esse hominis et de sua uita* (tractat fonamentalment filosòfic), *De morte hominis* (obra didàctico-moral), *De oratione* (tractat místic). Aquesta tercera part recupera l'esperit franciscà i l'estil de les seves primers obres, ja llunyanes en el temps (p. 135 s.). Pel que fa a la primera part filosòfica, Domínguez ofereix un bell i aclaridor esquema sota el títol *De compositione et propinquitae hominis partium* (p. 140).

Com que l'obra fou, sembla, escrita primer en català, a continuació segueix l'estudi dels quatre manuscrits que la conserven, per a acabar amb l'anàlisi de l'edició de 1950.

Liber de Deo (op. 95). Sembla que Llull s'hagi oblidat que, feia poc temps, havia escrit

ja un llibre amb el mateix tema, *Liber de cognitione Dei*. En el cas present, sembla que Llull vulgui parlar de Déu *subtiliter i clarius*, i no *grosso modo* (Prolog., lín. 14-16).

Domínguez observa que, en aquest llibre, Llull no fa cap reserva de vocabulari per a no ferir la sensibilitat dels creients no cristians a l'hora de defensar la trinitat divina. Aquesta llibertat dialèctica ens permet de veure un Llull fent ús de totes les possibilitats argumentatives (lògiques i racionals) i lèxiques, sense fer concessions a cap argument d'autoritat, estil que difícilment es troba en alguna altra obra anterior.

Aquesta obra comprèn dues parts, cada una amb deu qüestions, les quals inclouen deu arguments: De Deo, De Iesu Christo. Llull, doncs, no separa l'estudi de Déu d'un estudi de cristologia, car per ell són inseparables. I Domínguez conclou: «Este libro que Le Myésier tanto estimaba y que Salzinger incluyó en su edición de Maguncia es, en verdad, un filón importante para comprender toda la hondura del interno engranaje en el concepto luliano de Dios y las consecuencias cristológicas que éste conlleva y necesariamente implica» (p. 310).

Com que aquest llibre sembla que també va ésser escrit primer en català, l'editor hi afegeix l'estudi dels cinc manuscrits que el transmeten i el de l'edició de 1901.

Applicatio Artis generalis (op. 96): poema didàctic de 1131 versos octosíl·labs, organitzats en set parts, cada una de les quals està dividida en sis distincions. Aquesta obra es conserva només en la seva versió catalana, si bé sembla que n'existí una versió llatina, que encara no ha aparegut, i és un

excel·lent exemple de la producció rimada de Llull.

La temàtica no aporta res de nou al pensament lul·lià, i l'autor intenta aquí demostrar el caràcter general de la seva *Ars* aplicada a set ciències: teologia, filosofia, lògica, dret, medicina, retòrica i moral. Les sis distincions segueixen l'ordre artístic: figures, regles, definicions, condicions, taula i regles. L'editor apunta una paternitat lul·liana no sense dificultats referencials per la part dels catàlegs.

No fóra exagerat indicar aquí que aquest volum CXII del *Corpus Christianorum* és una contribució important a l'estudi del món medieval, i d'una manera específica representa una aportació insubstituïble per a l'estudi de l'obra de Ramon Llull, encara que hàgim dit que els temes tractats aquí no siguin totalment nous en la llarga producció del seu autor. Ara bé, el rigor de l'edició crítica i l'estudi i les argumentacions elaborades pel Dr. Domínguez fan aconsellable aquest volum per a qualsevol filòleg, filòsof i teòleg, i fins i tot antropòleg, i humanista en general, i, encara, per als qui s'autoanomenen «científics» per les seves recerques sobre l'origen del món i de la vida, amb la seguretat que el fet de manejar-lo no solament remourà els coneixements personals, sinó que els enriquirà i, el que és més, impel·lirà qualsevol a aprofundir encara més en l'obra d'aquell que anomenem *Doctor illuminatus* i en els temes per ell analitzats.

Pere Villalba

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana